

Et indblik i fransk forlagsvirksomhed

Af Philippe Schuwer

Fransk forlagsvirksomhed – og her i midten af 1970'erne gælder det vel forlagsvirksomhed i alle lande – befinder sig i en krise. Den markante prisstigning på råmaterialer, presset fra de andre medier (fagblade, fjernsyn) og fra dem, der er på vej (videokassetter, plader) kommer til at spille en meget stor rolle.

Rekrutteringen i
fransk forlagsverden

Er det ikke en glimrende lejlighed til at gøre status over fransk forlagsvirksomhed? Men før jeg tager fat på min undersøgelse af det grafiske område, vil jeg nævne nogle socio-økonomiske data, som uden tvivl har en direkte indflydelse på rekrutteringen af forlæggere.

Fransk forlagsvirksomhed er stadig præget af en konservativ opbygning. Af de 350 eksisterende forlag repræsenterer de 17 mere end halvdelen af den samlede årsomsætning. De fleste af dem er i større eller mindre grad familieprægede, og det gælder endnu, at forlagsverdenen rekrutteres ved en besynderlig selvsuppleringsproces. Først i 1973 kom der en overenskomst i stand mellem forlæggerforeningen og de franske universiteter om at uddanne fremtidige forlæggere: dette initiativ spiller endda kun en sekundær rolle. En halv snes studerende er ved at blive uddannet efter et system med flere discipliner ...

Den grafiske
uddannelse

Det er med beklagelse og uden at gøre situationen sortere end den er, at jeg må erkende, at fransk forlagsvirksomhed endnu ikke er kommet ud over det farlige amatørplan. Oplæring på stedet kan være udmærket i et dynamisk forlag, som er interesseret i at bevare sit image. Men i vore dage er det farligt at gå fra erfaringsmetoden (jeg erkender, at den er nødvendig for rigtig at være kreativ) til den tekniske metode, til datamaskinens herredømme. Datamaskinen er intet uden mennesker. Også inden for forlagsvirksomhed er det en glemt sandhed.

Alt dette fører mig på ingen måde bort fra mit emne – forlagsvirksomhed og grafisk virksomhed i disse år. Men da jeg nu har været inde på uddannelsesproblemerne, er det værd at bemærke, at franske grafiske skoler er langt ringere end engelske, tyske, schweiziske eller skandinaviske, for blot at nævne nogle. Der er dels

kunstakademierne i generel forstand, hvor der stort set ikke under-
vises i grafisk teknik – eller i grafiske udtryksformer overhovedet
(reklame, forlagsvirksomhed), dels Estiennes tekniske statsskole,
som er den eneste institution, der i mere udpræget grad interesserer
sig for bogtrykkerkunsten og de dertil knyttede fag. Desuden er der
nogle private skoler, som stagnerer, undtagen Albert Hollenstein's,
en schweizer som havde etableret sig i Paris for en snes år siden og
var anerkendt af alle, men som på tragisk vis døde i sommeren 74.

Det Frankrig, som før anden verdenskrig udgav det pragtfulde
tidsskrift *Arts et Métiers graphiques* (Grafisk Kunst og Håndværk),
har nu ikke mere et eneste anset blad inden for dette område.
Arts et Techniques graphiques (Grafisk Kunst og Teknik), som i
mere end et tiår holdt traditionen i live, udkommer nu kun sporadisk,
de andre tidsskrifter er klart teknisk og fagforeningsorienteret.

Det er tydeligt, at fransk grafisk kunst ikke længere er i første
række. Vist har vi nogle plakatkunstnere i international klasse, men
det er bemærkelsesværdigt, at de især arbejder for udlandet, så-
ledes f. eks. André François. Og hvis man undtager to skrifttegnere,
Roger Excoffon og Ladislav Mandel, som er kunstnerisk direktør
for „la Photon“ (og i øvrigt polsk født), står Frankrig i gæld til
kunstnere, som er kommet udefra, som f. eks. Adrian Frutiger, ska-
bereren af „l'Univers“. Et sådant klima af relativ ligegyldighed sætter
ikke fransk grafisk produktion i særklasse.

Det grafisk-
kunstneriske niveau
i Frankrig

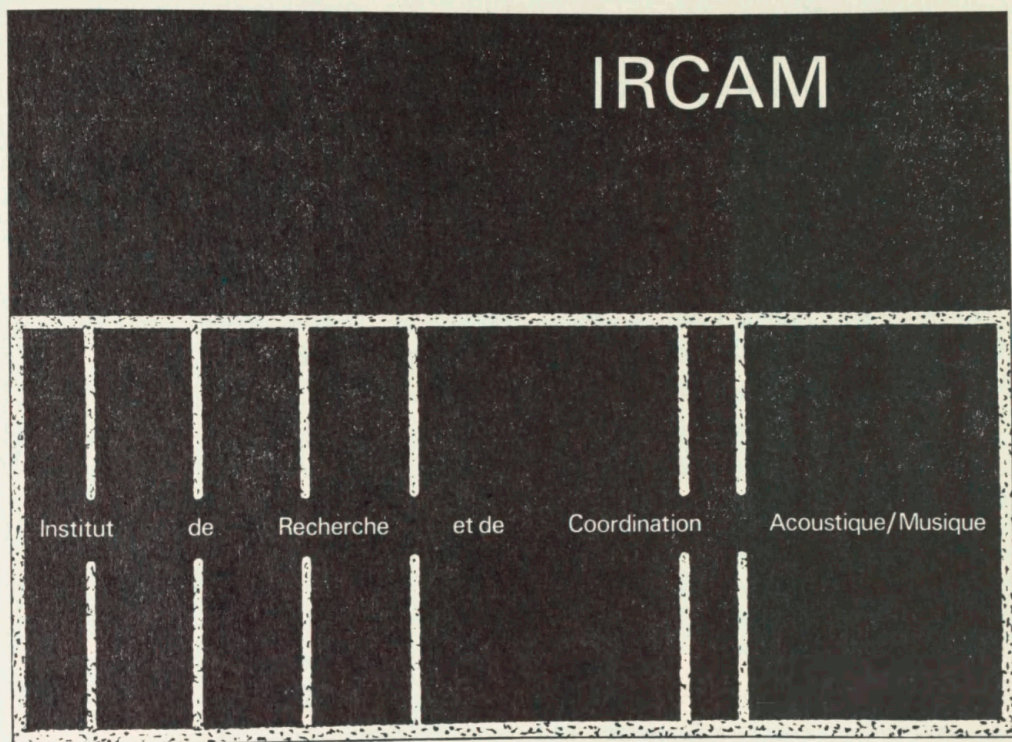
Frankrig er dog stadig, måske af naturen, et individualismens
land. Det er, på godt og ondt, vores vigtigste karaktertræk. Vores
grafiske kunst vidner om det. Og denne karakteristik er også dæk-
kende inden for bøgernes område.

Nogle få grafiske kunstnere har hævet os op over middelmådig-
heden. Først og fremmest Pierre Faucheux... som i dag, 20 år
efter sine første succesrige arbejder inden for bogtrykkerkunsten,
leder et ingeniørfirma (design/arkitektur).

Nogle få grafiske
kunstnere har
højet niveauet

Faucheux revolutionerede i 50'erne *Club Français du livre* (Den
franske Bogklub). Da forlagsbranchen havde mistet enhver for-
nemmelse for typografisk tradition, og omslagene parodierede dår-
lige amerikanske tegninger eller slet og ret var skabt af fuldstændig
talentløse typografer, og opsætningen var sjusket og teksterne på
grænsen til det ulæselige, så førte Faucheux sin kamp på to fron-
ter: dels kæmpede han for forandring ved at trykke på de mest
forskelligartede materialer med en løssluppen fantasi, der dog var
under intelligent kontrol, dels kæmpede han for den klassiske tra-

Brochure fra IRCAM, der ledes af Pierre Boulez, udformet af Pierre Faucheux

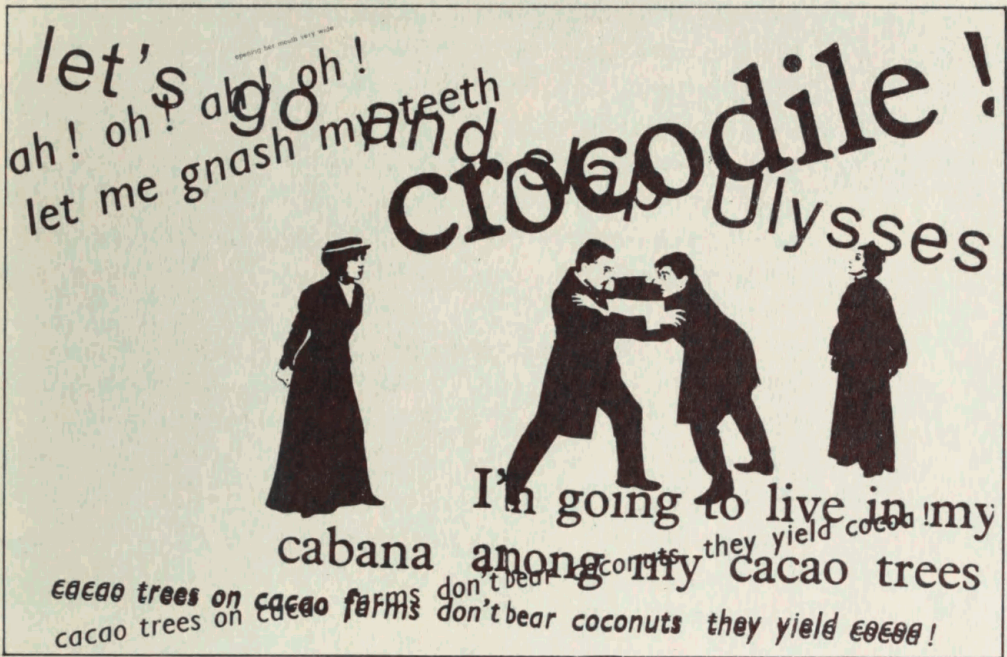
dition ved at arbejde med en hel skala af typer i meget rene stilarter og med en udpræget økonomiseren med midlerne. Senere gav han *le Livre de poche* et helt nyt udseende. Et værksted med en halv snes grafikere dannede skole og har fået tilhængere over hele forlagsbranchen.

Meget tidligt blev en af dem, Massin, kunstnerisk direktør på det førende litterære forlag, Gallimard. Hans gode smag har præget hele produktionen og givet den et ensartet udseende – en selvfølge i de ovenfor nævnte lande. Vi har ham at takke for et af de få interessante franske værker om typografi: *La Lettre et l'image* (Bogstav og billede), som er en afhandling om den billedlige fremstilling af det latinske alfabet fra det 8. århundrede til vore dage.

Man må nemlig desværre konstatere, at værker om grafisk design ikke går godt i Frankrig. Og de få forlæggere, som har gjort forsøget, har mærket det på deres egen lomme. Selv plakatkunst har kun været genstand for bearbejdede oversættelser, skønt der er tale om en socio-politisk udtryksform, som burde kunne nå ud til et større publikum.

Selv har jeg bestræbt mig på at udbrede kendskabet til de uden-

landske arbejder vedrørende et problem, som ikke er mindre vigtigt, (og som endnu ikke er udforsket tilstrækkeligt): spørgsmålet om en teksts læselighed.

Kort efter viede François Richaudeau, som er leder af et forlag (endnu en bogklub!), disse spørgsmål stor opmærksomhed. Han har selv undersøgt området og udgiver desuden et tidsskrift *Communications et langages* (Meddelelse og udtryksmåder), hvori grafiske problemer tages op set ud fra en funktionel snarere end fra en æstetisk synsvinkel. Men det er beklageligt at måtte konstatere, at sådanne tidsskrifter i højere grad kommer i kontakt med reklameend med forlagsmiljøer – de tror ikke, at de har noget at lære...

Men franske udgivelser har dog ændret udseende i løbet af de sidste 10 år: udlændinge har spillet den allerede omtalte rolle, konfrontationen med udlandet ved bogmessen i Frankfurt, samtryk og nogle free-lance grafikere har bidraget til at bringe uorden i vanerne.

Det betyder ikke, at der er en total mangel på interesse for bogens ydre fremtoning: ganske vist er man dog stort set ligeglad med typografien inde i bogen. Men man hidkalder ofte grafiske kunstnere udefra til at tage sig af bindet eller smudsomslaget. Desværre interesserer franske forlæggere sig for meget for omslaget. Da de

Massin, der er kunstnerisk direktør hos Gallimard, og som sædvanligvis har en mere klassisk holdning, har desuden til opsætningen af Ionesco's værker gjort forsøg med en ekspressiv typografi

Fransk bogproduktion i de seneste 10 år

bliver mere og mere trætte og udkørte af at lede deres forlag, af tung administration og af deres datamaskiners diktater, må de kompensere for deres frustrationer ved at optræde som dommere i kunstneriske anliggender. Hvis de har en god smag, hvilket ikke er den mest ligeligt fordelte egenskab her i verden, så må man glæde sig over det. I modsat fald forøger de til overmål mængden af udkast og ændringer og dræber harmonien i en såkaldt aggressiv konkurrences navn, og resultatet bliver et værk, der hverken er fugl eller fisk.

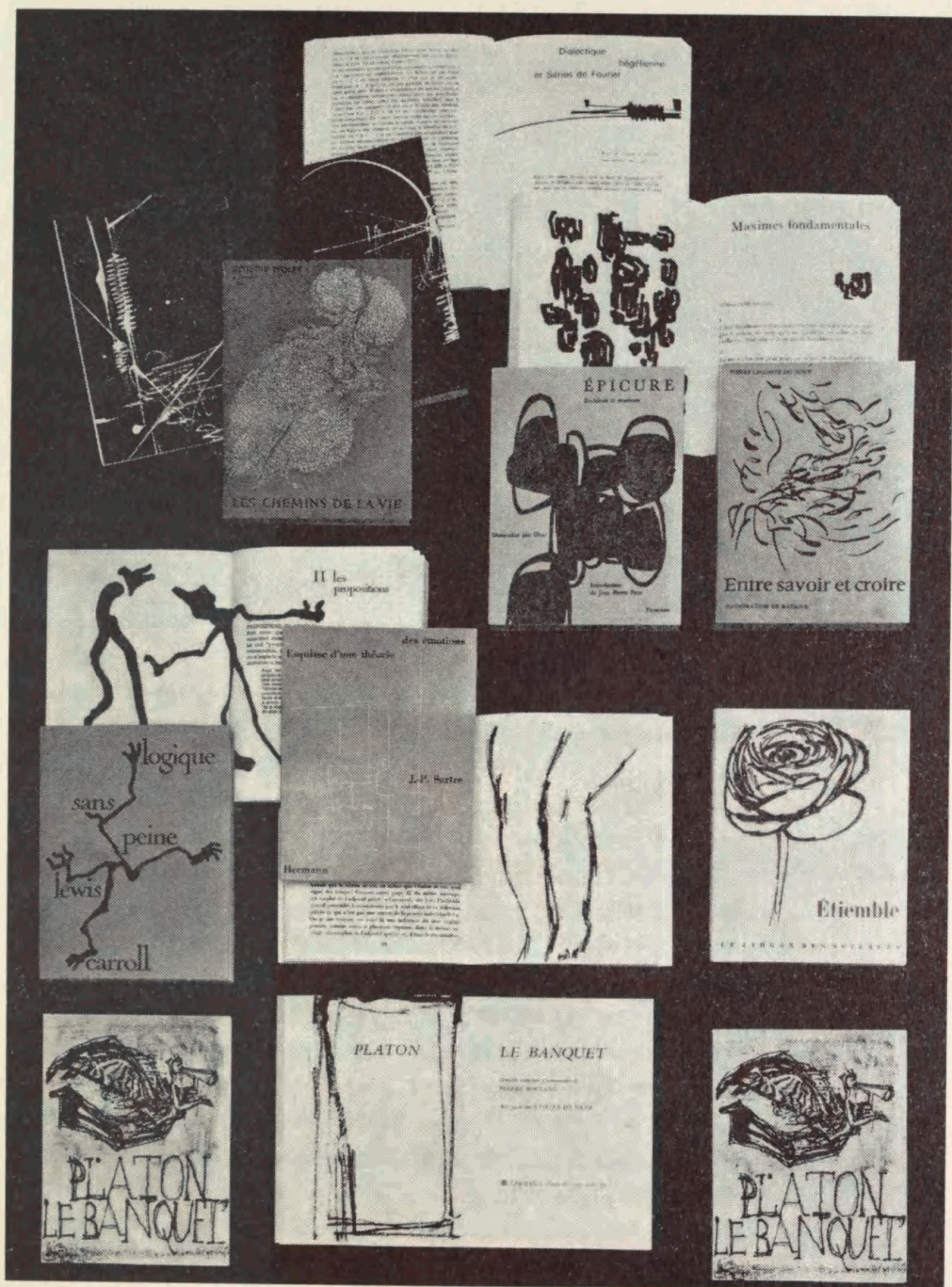
Nogle få forlæggere har denne grafiske sans. De kan tælles på én hånd. Robert Delpire har sat sit præg på en hel bogproduktion af høj grafisk standard: fotografiske værker, legebøger, der er smukke på en lidt stiv, formbundet måde, som ikke har dannet skole, og som kun er nået ud til et meget begrænset antal liebhaverlæsere. I de seneste par år er Delpire gået over til reklamebranchen, hvor han udmærker sig ved at fremstille perfekte reklamebrochurer (Citroën).

Endnu en dygtig forlægger: Pierre Bérès, æstet, energisk, ejer af nogle uforlignelige boglader med gamle bøger (som han udgiver overdådige kataloger for, virkelige kunstværker) og af et naturvidenskabeligt forlag, som udgiver de smukkeste bøger i verden om biokemi eller avanceret matematik. Og fra tid til anden en avantgardistisk kunstbog. Hans bøger er den rene skønhed og harmoni: perfekte i enhver henseende. Bérès overvåger selv det hele og har som grafiske rådgivere længe haft to schweizere: den tidligere omtalte Adrian Frutiger samt Bruno Pfäeffli.

Man finder da også hvert år blandt de udvalgte værker til *Cinquante Beaux Livres de l'année* (Årets halvtreds smukke bøger) adskillige af Pierre Bérès' udgivelser. Udvælgelsen (forfatteren til denne artikel er med i bedømmelseskomiteen) er meget ømtålelig, da antallet af udvalgte værker er for højt. Så mange bøger fortjener ikke at blive kronet. Og hvis De skulle komme til at se dem på en udstilling, ville De blive forbavset over, hvor large og overbærende vi er. Måske ville vi også skamme os over at skulle indskrænke vores valg til tyve eller tredive... Selv om de bedste i det store hele går af med sejren, vil vi også nødigt udelukke for mange forlag. Der sker en uvildig afvejning, uvildig fordi denne udvælgelse overhovedet ingen indflydelse har på salget af bøgerne. Den har intet at gøre med de store litteraturpriser. Det er snarere en kamp om æren.

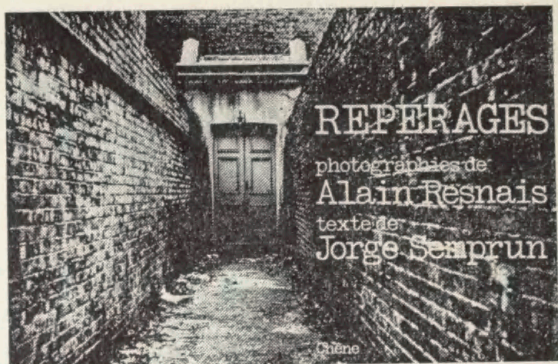
Den årlige
bogudvælgelse

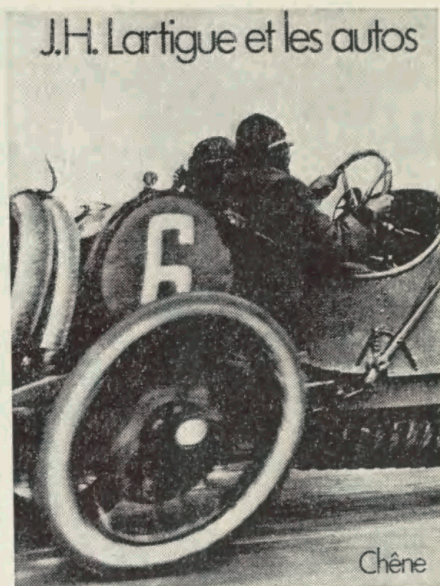

Bøger udgivet af Pierre Bérès (Hermann). En af de få franske forlæggere, der personligt er optaget af typografi og lay-out, og som har forstået at omgive sig med fremragende grafiske kunstnere, først og fremmest A. Frutiger og B. Pfeaffli

Forlaget Chêne fremstiller de smukkeste fotografiske værker, der udgives i Frankrig i dag. Her vises to nyere omslag

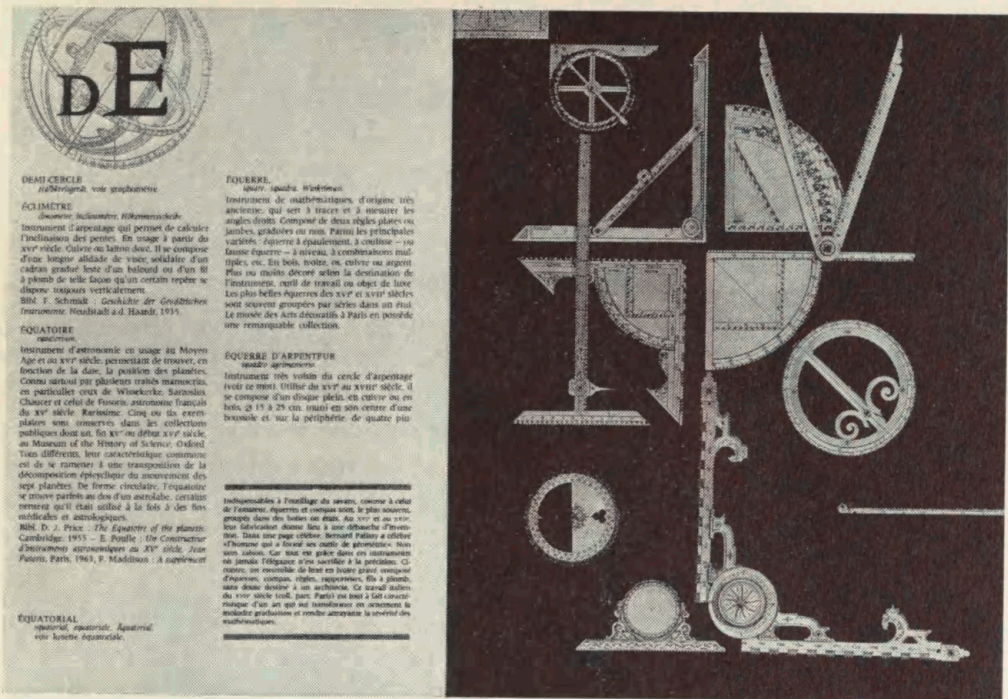

Fotografiske værker har længe været en succes hos Arthaud. I spidsen ligger i dag Chêne Forlaget, som helliger de store navne i fotografisk kunst og i filmkunst nogle pragtfulde værker udgivet i nogle få tusinde eksemplarer. Millioner af franskmænd påstår, at de er fotografer, til trods for at de ikke interesserer sig for fotografisk kunst. Og dog forsøger nogle nyetablerede kunstgallerier at åbne folks øjne for denne betydningsfulde udtryksmåde.

Den franske
lærebogsproduktion

Hvis man følger den officielle statistik og regner med, at kun 17% af den franske befolkning regelmæssigt køber bøger (og 57% aldrig læser nogen) bliver man klar over, at skolen er den eneste vigtige adgangsvej til bøgerne. Inden for dette område er Frankrig imidlertid placeret blandt de bedste. En stærkt centraliseret undervisning og en hård konkurrence mellem nogle få store forlag har ført nogle af disse til at udgive lærebøger, hvis overdådighed af billeder og farver undertiden bliver påtalt. *Colin*, *Hachette* og *Nathan* er foregået de andre med et godt eksempel, og de store oplag tillader en amortisering af den indskudte kapital. De hyppige ændringer i undervisningsministeriets planer har favoriseret denne fornyelse, som kompetente røster bekæmper på grund af det spild, den indebærer. Og forsvarerne af den liberale økonomi (hvis omkostninger betales af skatteborgeren) gør fejl i at vifte med truslen om den obligatoriske lærebog, der er ens for alle. Tolv lærebøger i historie til samme klassetrin forekommer ikke nødvendigt for at fremstille to eller tre kun let forskellige versioner. Man skal behage

et maksimum af lærere, og forskellen i synspunkter i fremstillingerne er ikke særlig væsentlige. Det at skolebøger er gratis i visse klasser (indtil cirka 10-13 års alderen) vil måske en dag gennemtvinge en mindre kostbar løsning. For ikke at tale om at på dette område er coproduktioner og fællesudgivelser vanskelige og muliggør ikke en dækning af de faste udgifter (billedmateriale, fotogravure).

Denne mulighed er til stede inden for to andre områder: encyklopædiske værker og bøger for børn og unge.

De store encyklopædiske værker har længe været en „privat jagtmark“ for Larousse, hvor en forsigtig konservatisme rådede: man overlod smudsomslaget til kompetente grafikere som Excoffon og Carlu... ombrydningen og indbindingen var derimod forholdsvis nødtørftige. Ophobningen af oplysninger og materiale havde fortjent en bedre skæbne. Men også her mærkes konkurrencen: *Encyclopædia Universalis* nærmede sig på det grafiske plan de amerikanske naturvidenskabelige publikationer, hvorimod *Encyclopédie Alpha*, der er en coproduktion imellem flere lande, og som blev lanceret som et vaskemiddel, blev solgt i temmelig skrigende hæfter.

Aldrig har man set så mange publikationer og små serier spredt rundt omkring hos alle franske - eller udenlandske - forlæggere.

Opslag fra et værk om videnskabelige instrumenter udgivet af Hachette. Lay-out af Pierre Chapelet

Er det længsel efter almen dannelse, eller er det en kommerciel fidus?

Encyklopædier og
børne- og
ungdomsbøger

Coproduktionens og fællesudgivelsernes andet område er bøger for børn og unge. De latinske folk har ry for at elske deres børn. Men det er på en anden måde end skandinaverne eller amerikanerne: de latinske folk sætter mere deres lid til... tilfældet, forældrene og staten, som formodes at give det hele. I virkeligheden giver den ingen biblioteker, hverken kommunale eller skolebiblioteker. Kritikerne giver kun lyd fra sig i pressen én gang om året i forbindelse med årsafslutningen. Nogle yderst sjældne beretninger udarbejdet af „specialister“, vinder kun ringe gehør.

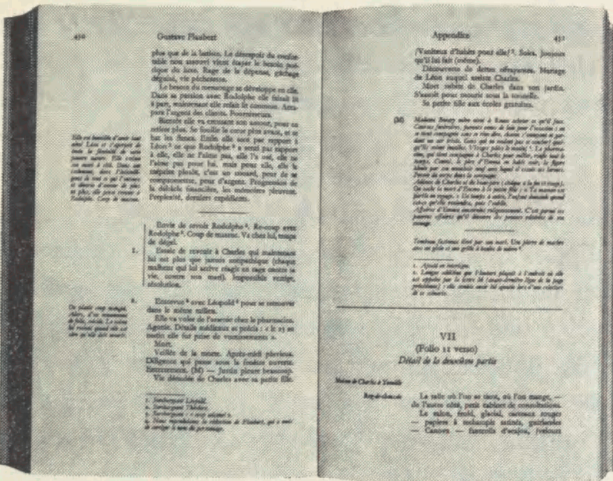
Bøgerne til børn og unge følger dette mønster: industrielle, for en stor dels vedkommende stereotype, forbavsende billige, og i den anden ende af spektret: meget sophisticatede og luksuøse. Intellektuelle taler her sagte til børn af intellektuelle. Det er nok for streng en bedømmelse. Et overlegent synspunkt. Imellem de to yderpunkter er der en spændende produktion, centreret omkring manuelle aktiviteter og manuelt arbejde. For ikke at tale om dyreserierne: de alene udgør et helt bjerg. Men kun få franske tegnere er blevet ligeså kendte som de største, som f. eks. Toni Ungerer, Sendak og Scarry. Den lille franske skole har ingen leder i international klasse. Den har kun tegnere med kunstnerisk sans og talent som f. eks. Ruy Vidal på Grasset, der er en udmærket repræsentant for gruppen.

Kunstnerisk
illustrerede bøger
samt bibliofil-
udgivelser

Frankrig, som netop var det førende land med hensyn til bibliofiludgivelser, lever også i denne henseende på fortiden. Næsten alle de store bogkunstnere fra Picasso til Matisse, fra Dunoyer de Segonsac til Rouault, fra Villon til Braque har forladt scenen. Kun Dali bliver ved med at producere vildt og voldsomt, og man finder så én smuk planche ud af ti...

Og dog udgiver Maeght, som har skabt et usædvanlig betydningsfuldt fond og museum, monografier om kunstnere, der er i fuld gang, og også Pierre Lecuire ofrer en uendelig, men lidt kølig omsorg på nogle pragtfulde værker, som – skønt én svale gør ingen sommer – drager Nicolas de Staël og nogle smukke tekster frem i lyset. Også Pierre Bérès har forstået at præsentere Vieira da Silva og Staël. En begavet kunstner, Robert Blanchet, udgiver træsnit, som han selv skærer. Det er dog kun Iliazd's navn, der vil komme til at markere vores tid. Han er sig sine evner så bevidst, at han ikke udstiller nogen af sine værker, og mange „kendere“ kender

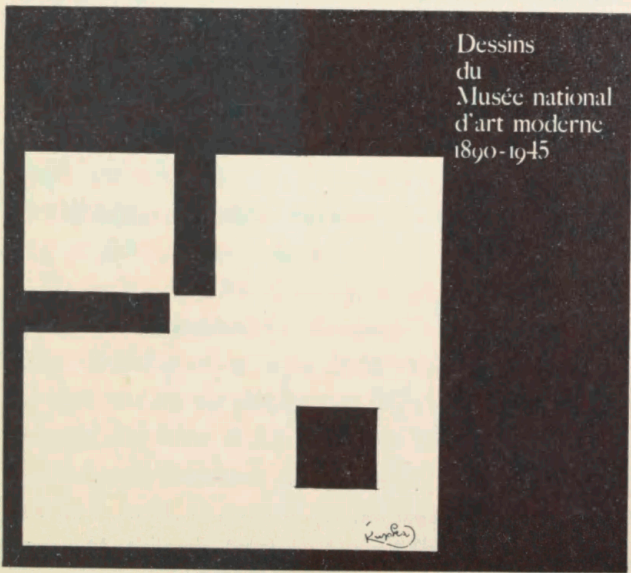
Et udvalg af Pierre Fauchoux' værker. Pierre Fauchoux, der er grafiker og arkitekt, har arbejdet free-lance for talrige franske og udenlandske forlæggere

En bevægelig opsætning til bogen om Paris, fotograferet af Wilander (Larousse)

Flaubert's 'Samlede Værker' i helt klassisk udformning (Bogklubben »Club de l'Honnête Homme«)

Bauhaus' lære er ikke glemt . . . (Hefte fra Musée d'Art Moderne, Paris)

Et eksempel på halvt klassisk, halvt journalistisk opsætning (J.-J. Pauvert's Forlag)

Charlotte Brontë

Caractères des hommes célèbres du temps présent
 Albion et Marina — Le Grand Monde à Verdopolis
 Le sortilège — Quatre ans plus tôt — Magazine
 — Branwell's Blackwood's Magazine (Juin) (Juillet)
 L'Histoire de Jeanes Hommes — Le pirate
 — The Monthly Intelligencer — La mort de Mary Percy
 — Et ceux qui sont las se reposent —
 — Chans établis et présentés — par Raymond Bellour

Patrick Branwell Brontë

J.-J. Pauvert

hverken hans navn eller hans produktion. Selv Picasso bøjede sig for hans krav.

Hvad er det da, der redder fransk forlagsvirksomhed? Man kunne sige: ofte de særlige tilfælde. Jeg tænker på Guy-Levis Mano, en spansk flygtning som typografisk og digterisk har kæmpet for Eluard, Char og mange andre surrealistiske digtere. Man kunne nævne Pab, som udgiver nogle bittesmå bøger, hvor siderne bliver til digte, J-J. Pauvert, som har udgivet en uforkortet udgave af Dubuffet, Balland, som efter Faucheux' skitser har genudgivet en komplet Apollinaire ...

Billigbøger – den
eneste revolution

Sådanne opremninger bliver hurtigt kedsommelige. Derfor ville jeg da også som symbol afslutte denne artikel med at nævne billigbøgerne. Ved nøjere eftersyn er det måske den eneste revolution, som tæller, og man kan spørge sig selv, om ikke kærlighed til marginer, til håndgjort papir, til mønsterværdig typografi til en vis grad repræsenterer en reaktionær smag, et falsk billede af kulturen. Men der er et tal, som får mig fra den tanke: billigbøgerne har desværre kun udvidet det købende publikum med 1%! Et latterligt tal og vanskeligt at acceptere, når man tidlig og silde taler om demokratisering af kulturen, om massemediernes gavnlige indflydelse. I virkeligheden har billigbøgernes egentlige indsats været at give de traditionelle købere et større udvalg af værker, at gøre disse tilgængelige. I denne henseende har *le Livre de Poche*, *Folio-Gallimard*, *Payot* og *Que sais-je* (en række franske billigbogsserier) beundringsværdigt opfyldt deres mission som læsemaskiner. Rigtige værktøjsbøger. Og selv om Frankrig ikke har gjort sig specielt bemærket inden for dette område, så har det dog en udsøgt plads blandt de store producenter. Skønt papir, trykning og hæftning er ringe, så får teksterne – som er universelle – dog herigennem borgerret.

Oversat af Barbara Melchior